

A.A.Nəzərova
M.A.Babayeva

N.GƏNCƏVINİN HİKMƏTLİ SÖZLƏRİ

N.GƏNCƏVİ YARADICILIĞININ
İBTİDAİ SİNİF ŞAĞIRDLƏRİNİN
MƏNƏVİ-ƏXLAQİ TƏRBIYƏSİNDƏ ROLU

BAKI - 2010

a
Arzu Aslan qızı Nəzərova
Mehriban Aslan qızı Babayeva

N. Gəncəvinin hikmətli sözləri

105025

N. GƏNCƏVİ YARADICILIĞININ
İBTİDAİ SİNİF ŞAĞIRDLƏRİNİN
MƏNƏVİ-ƏXLAQİ TƏRBIYƏSİNDƏ ROLU

F. Kəpəlli ədib
Azərbaycan Dövlət Uşaq
KITABXANASI
INV. №

"ADİLOĞLU"
Bakı - 2010

Azərbaycan Milli
Kitabxanası

ШS(2=A2)4 + 2426.15(2A)0.2, 79.

Rəyçilər: Əsgərova Nadya
Müsəllimli Məhəmməd

Redaktor: Həsənova İradə
AMİ-nin metodisti

Kompyuter yığımı: Bağirova Mehparə

Arzu Aslan qızı Nəzərova, Mehriban Aslan qızı Babayeva.
**«N.GƏNCƏVİ YARADICILIĞININ İBTİDAİ SİNİF ŞA-
GİRDƏLƏRİNİN MƏNƏVİ-ƏXLAQİ TƏRBIYƏSİNDƏ RO-
LU».** Bakı: «ADİLOĞLU» nəşriyyatı, 2010. 48 s.

4722110018 qrifli nəşr
121 - 2010

ISBN – 978-9952-447-10-5

ARXIV

© A.A.Nəzərova, M.A.Babayeva, 2010

ÖN SÖZ

Bu gün uşaqların, yeniyetmələrin tərbiyəsində uşaq ədəbiyyatının, Azərbaycan maarifpərvərlərinin tərbiyəvi əsərlərinin rolu böyükdür. Bu baxımdan ibtidai sinif dərslərlərində verilən şeir və hekayələr uşaqların əqli, mənəvi inkişafı üçün yüksək tərbiyəvi əhəmiyyət kəsb edir. Bu mövzu müəlliflərin də diqqətindən kənar qalmamışdır. Kitabda Azərbaycan maarifpərvərlərinin əsərlərindən tərbiyəvi fikirlərin əhəmiyyətini açmış, ibtidai sinif dərslərində verilmiş şeir və hekayələrin tərbiyəvi əhəmiyyətini təhlil etmiş, filosof və alimlərdən çox dəyərli iqtibaslar gətirmişlər. Kitabda ailə tərbiyəsi haqqında da maraqlı fikirlər var.

Bu gün üçün yazılan dərslərlər, sinifdən xaric oxu materialları yüksək əxlaqi keyfiyyətlər aşılayan nəsihətlərlə zəngindir. Müəlliflər N.Gəncəvinin kəlamlarını məharətlə seçib təhlil etmişlər. Bu mövzuya ilk dəfə müraciət etdiklərini nəzərə alaraq, kitabı qənaətbəxş hesab etmək olar. Kitab ibtidai sinif müəllimləri və ibtidai sinif şagirdləri üçün faydalı ola bilər.

Filologiya elmləri doktoru «Əməkdar müəllim»
Qafar Hüseynov

NİZAMİ GƏNCƏVINİN HƏYAT VƏ YARADICILIĞI

Nizami Gəncəvi 1141-ci ildə yurdumuzun ən qədim mədəniyyət mərkəzlərindən olan Gəncə şəhərində anadan olmuşdur. Şairin əsərlərindən öyrənirik ki, adı İlyas, atasının adı Yusif, babasının adı Zəki müəyyən olmuşdur. Nizami sözü şairin təxəllüsü, şeir yaradan deməkdir. Şairin mənsub olduğu ailə ziyalı ailəsi idi. O, ilk təhsilini evdə ata-babasından və dayısı Xacə Ömərdən almış, sonra isə Gəncə mədrəsəsində oxumuşdur. Nizami o dövrün bütün əsas elmlərini dərinlən bilən bir alim olmuşdur. Ona həkim Nizami deyilməsi də elə buradan irəli gəlir.

Lirik əsərlərlə yaradıcılığına başlayan Nizami gənc yaşlarından yazdığı şeirlərlə hökmdarların diqqətini cəlb etmiş, saraya daxil olmaq istəmişdir. Ancaq bu istək tezliklə onu tərək edir. Gənc şair xalq mənafeyinə xidmət edən yaradıcılıq yoluna qədəm qoyur və bunu şerin ən şərəfli borcu və vəzifəsi sayır.

Lakin şair dövrünün hökmdarları ilə əlaqəni tamam kəsmir. Yazdığı şerləri, poemaları dövrünün ayrı-ayrı hökmdarlarının adına yazır, onlara hədiyyə göndərir. 1174-1175-ci illərdə yazdığı "Sirlər Xəzinəsi" poemasını Nizami Ərzincan hakimi Fəxrəddin Bəhram şaha həsr edir və onun sarayına göndərir. Poema hökmdara həsr edilsə də, şair bir tərəfdən zülm və haqsızlıqlara qarşı xalq etirazlarını qələmə alır, digər tərəfdən hökmdarlarına incə-incə nəsihətlər edir, onları insanlığa, ədalətə çağırır. "Sirlər Xəzinəsi" şairin qüdrətli bir şair kimi şöhrətlənməsinə səbəb olur.

Bu əsərdən sonra Azərbaycan hökmdarı Məhəmməd

Cahan Nizamiyə eşq mövzusunda bir əsər yazmağı xahiş edir. Şair həmin sifarişə əməl edərək 1177-ci ildə "Xosrov və Şirin" poemasını yazmağa başlayır və 1181-ci ilin əvvəllərində bitirib hökmdara göndərir. Bu poemasına görə hökmdarın qardaşı Nizamiyə Həmdünyan adlı bir kənd bağışlayır. Bir qədər sonra şair yeni bir sifariş alır. Şirvan şahı Axsitan ondan xahiş edir ki, onun adına "Leyli və Məcnun" mövzusunda yeni bir poema yazsın. Nizami bu əsəri yazmağa könülsüz yanaşır. Oğlu Məhəmmədin xahiş və məsləhəti onu "Leyli və Məcnun" mövzusunda yeni bir sənət incisi yaratmağa ruhlandırır. 1188-ci ildə Nizami poemanı yazıb bitirib və oğlu Məhəmmədlə Şirvanşahlar sarayına göndərir.

1197-ci ildə bitirdiyi "Yeddi Gözəl" poemasını şair Mağara hakimi Ələddin Arslana həsr etmişdir. Nizami "İsgəndərnamə" əsərini "Yeddi Gözəl" əsərindən sonra yazmışdır. Bəzi əlyazmalarındakı qeydə görə şair bu poemasını 1200-cü ildə tamamlamışdır. Bu son və ən irihəcmli poemasından Nizami tez-tez qocalığından, xəstəliyindən söhbət açır.

Nizami Gəncəvi 1209-cü il martın 12-də Gəncə şəhərində vəfat etmişdir. Onun poemaları sonralar bir yerə toplanmış və "Xəmsə" adı ilə tanınmışdır. Nizami bütün dünyaya xalqlarının sevə-sevə oxuduğu böyük klassiklərdən biridir. Azərbaycanımızın paytaxtı Bakıda, Gəncədə, Moskvada, Sankt-Peterburqda Nizaminin əzəmətli heykəlləri ucaldılmışdır. Şairin qəbri üzərində hələ orta əsrlərdə tikilmiş məqbərənin yerində böyük yeni bir məqbərə ucaldılmışdır.

Böyük Azərbaycan şairi N.Gəncəvi bəşər həyatının yetirdiyi ən əzəmətli və ölməz söz ustalarından biridir.

Ədəbi yaradıcılığa hələ gənc yaşlarından başlayan Nizami yüksək əxlaqi-tərbiyəvi, məzmunlu qəzəl, qəsidə və rübailəri ilə çox tez tanınmış məşhurlaşmışdır. O yaradıcılığının bədii kamilliyi, ictimai fəlsəfi mənasının dərinliyi, dəyər və dolğunluğu ilə dünya ədəbiyyatının Dante, Şekspir, Homer kimi dahiləri ilə bir cərgədə durur. Nizami əsərlərinin canını təşkil edən dərin humanizm, ədalət və xalq səadəti ideyaları əsrlərdən aşaraq bir günəş işığı kimi xalq həyatına daxil olmuşdur.

Nizami dünyanın ən böyük humanist sənətkarlarından biridir. Onun əsərləri insana xidmət etmək, insanın haqqını və mənafeyini müdafiə etmək, insanı fiziki zənginliyə və mənəvi kamilliyə səsləyən bir sənət xəzinəsidir. Nizaminin əsərləri elə bir mənəvi xəzinədir ki, burada insan həyatı və yaşayışının mənasını açan ən müdrik fikirlər, hakimənə sözlər toplanmışdır. Nizami Gəncəvinin əsərləri hər bir yeni nəsil üçün ibrət dərslidir, insanların qəlbində yüksək duyğular oyadan, onları tərəqqi və inkişafa sövq edən, sülh və səadət uğrunda mübarizəyə ruhlandırان misilsiz sənət nümunələridir.

N.Gəncəvinin yazdığı əsərlərin qayəsini düzlük, doğruluq, ədalətlilik və xeyirxahlıq təşkil edir. O, zəhmət adamlarına həmişə məhəbbət və hörmət bəsləmişdir. Gəncəvi Azərbaycan qadınlarının ləyaqətini yüksək qiymətləndirdiyinə görə əsərlərində ağıllı, gözəl qadın surəti yaratmışdır.

Hər bir insan N.Gəncəvinin şeirlərini, nəsihətlərini poemalarını oxuduqca sanki özü-özünü tərbiyə edir. O həssas bir ata kimi oğlu Məhəmmədin gələcək taleyini düşünərək nəsihətlər yazmışdır. Lakin bu nəsihətləri şair tək-cə öz oğluna deyil, bütün gənclərə ünvanlamışdır. İnsan

onun nəsihətlərindən yararlanmağa çalışır.

Həyalı söz danış, öyrənib səndən

Həyalı danışsın səni dinləyən.

Nizami yaradıcılığındakı ən mütərəqqi cəhət onun insanı insan kimi yaşamağa, dünyanı zəkası və əməlləri ilə bəzəməyə, zənginləşdirməyə çağırılmışdır.

Nizami yaradıcılığındakı ən mühüm cəhətlərdən biri onun əməyə, əməkçi insana yüksək münasibətidir. Şair öz əsərlərində əməkçi insan surətləri yaradaraq onların halal zəhmətə olan yaşamını tufeyli şahların həyatından qiymətli sayır, onların mənəvi gözəlliyini dərin rəğbət hissi ilə əks etdirir.

Nizami yaradıcılığı yüksək insanı görüşləri, mənəvi uralığı tərənnüm edən möhtəşəm sənət abidələridir.

Nizami dünyanın ən böyük humanist sənətkarlarından biridir. Onun əsərləri insana xidmət etmək, insanın haqqını və mənafeyini müdafiə etmək, insanı fiziki zənginliyə və mənəvi kamilliyə səsləyən bir sənət xəzinəsidir. Nizami yaradıcılığındakı ən mütərəqqi cəhət onun insanı insan kimi yaşamağa, dünyanı zəkası və əməlləri ilə bəzəməyə, zənginləşdirməyə çağırmasıdır.

ŞAIRİN LİRİKASI

Nizami Gəncəvi Azərbaycan və dünya ədəbiyyatı tarixinə, hər şeydən əvvəl "Xəmsə"-yə daxil olan ölməz poemalar müəllifi kimi daxil olmuşdur. Şərqdə də, Qərbdə də onu tanıtdıran, şöhrətləndirən həmin poemalardır. Lakin Nizami çoxlu lirik şeirlər yazmış, qəsidələri, qəzəlləri, rübailəri ilə də oxucuların rəqabətini qazanmışdır. Nizami lirik şeirlər toplusu olan "Divan" - özünün bir qeydinə görə Şirvan şahı Axsitana bağışlamışdır. Bu "Divan"-ı gören orta əsr müəllifləri orada 20 min beytə yaxın bir miqdarda şeirlər toplandığını qeyd edir, orada ictimai, fəlsəfi, əxlaqi-tərbiyəvi və aşiqanə mövzuda yazılmış misilsiz şeirlər olduğunu yazırlar. Təəssüf ki, bu "Divan" zamanəmizə qədər gəlib çatmamışdır. Ondan ancaq ayn-ayrı qaydalara köçürülmüş nümunələr qalmışdır. Dünya nizamişünasları müxtəlif kitabxanalara səpələnmiş çoxsaylı qaynaqlardan Nizaminin həmin lirik əsərlərini toplayıb müxtəlif formalarda nəşr edərək oxuculara çatdırmışdır. Bunun nəticəsində indi Nizaminin zəngin lirik irsindən 6 qəsidə, 120 qəzəl, 30-dan çox rübai məlumdur. Şairin lirik irsində ictimai motivlər, zülm və haqsızlığa qarşı etirazlar, orta əsrlər mühitinin kölgəli cəhətlərinin tənqidinə yönələn fikirlər daha gur səslənir. Şair üzünü hakimlərə tutaraq onları xalqla ədalətli olmağa çağırır.

Nizaminin qəzəllərində insan gözəlliyi səcdəyə layiq olan bir nemət kimi vəsf edilir. Bu özlüyündə o dövr üçün mütərəqqi bir hərəkət idi. Baxışlarda yaranan oyanmanın nəticəsi idi. İnsan təbiətindəki gözəlliyə inandığını, bu gözəlliyi tapmaqla gec-tez şərə üstün gəlməyin mümkün olacağına dərin ümid bəslədiyini bildirir.

Nizami lirik şeirlərindən əldə olan nümunələr bir daha təsdiq edir ki, dahi sənətkar poemalarında olduğu kimi, burada da qəlbi insanlıq üçün yanan, bütün varlığı ilə ona kömək etməyə çalışan mütəfəkkir bir şair olmuşdur. Nizami poemaları kimi lirik şeirlərinə də xüsusi əhəmiyyət vermişdir. İşıqlı, gözəl fikirlərini qələmə almaq üçün poemaları ilə yanaşı, lirik şeir şəkillərindən də eyni dərəcə də bəhrələnmiş, ömrü boyu lirik şeirin müxtəlif janrlarında ölməz sənət əsərləri yaratmışdır.

Nizami yaradıcılığında “humanizm və vətənpərvərlik”

N.Gəncəvi yaradıcılığı milli mənəvi dəyərlərinin mühüm bir hissəsini təşkil edir. Uşaq ədəbiyyatı fərdin şəxsiyyət kimi formalaşmasına, onun intellektual inkişafına və yüksək mənəvi sifətlərin yaranmasına təsir edən pedaqoji vasitədir.

Uşaqların tərbiyə edilməsi – həyatımızın ən mühüm sahəsidir. Uşaqlar ölkəmizin gələcək vətəndaşlarıdır. Onlar müstəqil suveren Azərbaycan Respublikasının şəxsiyyəti olacaqlar. Bunun üçün düzgün tərbiyə uşaqların gözəl vətəndaş, layiqli övladları olmaları üçün əsas şərtidir.

Ədəbiyyat uşaqları körpəlik, yeniyetməlik, və gənclik dövrlərində nəyin pis, nəyin yaxşı, nəyin haqlı və nəyin haqsız olduğunu öyrənir, onlara dövrü mühakimə yürütməyə, düşünməyə alışıdır, ədalətli olmağı, işə məhəbbətlə yanaşmağı öyrənir.

Bu gün ibtidai sinif dərslərlərində verilən şeir və hekayələrin mənəvi zənginliyi, yüksək əxlaqi keyfiyyətlərlə əhatə olunması uşaqların tərbiyəsində birbaşa, güclü və müsbət təsir edir.

Nizami dünyanın ən böyük humanist sənətkarlarından biridir. Onun əsərləri insana xidmət etmək, insanın haqqını qorumaq, insanı kainatda tutduğu mövqeyə uyğun olaraq yaşamağa və işləməyə çağırmaq üçün yaradılmış bir sənət xəzinəsidir. Nizami sadə zəhmətkeş insanlardan başlamış alimlərə, sərkərdələrə, hökmdarlara qədər hamını xeyir işlər üçün yaşamağa, insanlara kömək əli uzatmağa, dünyanı, Yer kürəmizi öz əməlləri ilə bəzəməyə, abadlaşdırmağa səsləmişdir.

Nizami böyük humanist olduğu qədər də beynəlmiləlçi

dir. O, bütün xalqlara hörmət və məhəbbətlə yanaşır. Onun əsərlərində bir çox xalqların nümayəndələri təsvir olunurlar. Şair hər yerdə onlara hansı xalqa, hansı ölkəyə mənsub olduğuna görə yox, insanlığına, ləyaqətinə görə qiymət verir.

“Yeddi Gözəl” və “İsgəndərnamə” poemalarında bütün dünyanı əhatə etməyə çalışan sənətkar Azərbaycan xalqının nümayəndələri ilə yanaşı fars, yunan, ərəb, hind, slavyan və başqa xalqların nümayəndələrindən söhbət açmış, bütün xalqlara hörmət və məhəbbətlə yanaşdığını göstərmişdir.

Şair həm də odlu bir vətənpərvərdir. O, əsərlərində hadisələri dönə-dönə Azərbaycanla bağlayır. Ölkəmizin tarixi ilə bağlı hadisələrdən danışır, xalqımızın qəhrəmanlığından, nəcib keyfiyyətlərindən söhbət açır. Şairin təsvir etdiyi “Şirin”, “Nüşabə”, “Məhinbanu” kimi sürətlər onun vətənpərvərliyinin aydın ifadəsidir. “Bərdənin təsviri” adlı məşhur parçada Nizami Azərbaycan torpağın zəngin təbii sərvətlərindən, insanı heyran edən gözəl təbiətindən, mərd və nəcib insanlar yetişdirməsindən hərərlə, iftixarla söhbət açır.

Nizaminin əsərlərində Vətən ən müqəddəs bir anlayışdır. Onu sevməyən, yadelli düşmənlərdən qorumayan, vətəni yadlara satan, öz zəhməti ilə vətənin abadlaşdırılmasına çalışmayanlar şairin əsərlərində insan adını daşımağa layiq olmayan, şərəfsiz, xain adamlar kimi pislənilirlər.

Nizami işğal və qarət məqsədi ilə aparılan müharibələri ədalətsiz müharibələr kimi rədd edir. Bunun əksinə olaraq şair öz ölkəsinin azadlığını qorumaq, başqasının təcavüzünə, hücumuna məruz qalan xalqa kömək etmək məqsədi ilə aparılan müharibələri ədalətli müharibələr kimi sayır və əsərlərində belə müharibələri alqışlayır.

İbtidai sinif dərsliklərindəki N.Gəncəvinin bədii əsər nümunələrinin tərbiyəvi əhəmiyyəti

Elmə çağırış.

Yaşadığımız müasir dövrdə uşaq və gənclərin əxlaq və əqli tərbiyəsinin böyük əhəmiyyəti vardır. XXI əsrin yaratdığı müasir texniki imkanlar, gəncləri əhatə edən bol informasiya aləmi estetik tərbiyəyə, bədii zövqün yeni istiqamətlər üzrə inkişaf və formalaşmasına güclü təsir edir. Uşaq ədəbiyyatı qarşısında öz işini yenidən qurmaq, ona yeni təfəkkür tərzini baxımından yanaşmaq vəzifələrini qoruyur!

Uşaqlar ən dəyərli və bəşəri ideyaları təbliğ edən əsərlərin köməyi ilə təbiət və cəmiyyət hadisələrini, insani keyfiyyətləri öyrənir, ədəbiyyatdan, bu əsərlərdə təbliğ olunan nəcib fikirlərdən nümunə götürür, ədəbi bilik alır, bədii zövqə yiyələnirlər. N.Gəncəvi əsrin, zamanın əsas və aparıcı problemlərindən yazıb yaratmışdır.

Uşaq ədəbiyyatının əsas istiqamətlərindən biri də elmə-əməyə çağırış tələbləridir.

Elm bəşəriyyətin ən yüksək şüuru, insanın yaratdığı bir günəşdir ki, insan öz ağır və qaranlıq həyatını işıqlandırmaq, bu həyatdan azadlığa, ədalətə gözəlliyə doğru çıxış yolu tapmaq üçün onu yandırır məşəl kimi öz qarşısında tutmuşdur.

Əməyə çağırış.

Əmək insanın yer üzündə əldə edə biləcəyi və onun adına yeganə layiq olan xoşbəxtlikdir... Əmək bəşəriyyət tarixinin lap əvvəlində yer üzünə solğun, zəif, işıq salan müqəddəs şamdır; onu söndürsəniz hər yer zülmətə çevri-

lər; Elə buna görədir ki, əmək mövzusu, əmək adamlarının nəcib əxlaqi keyfiyyətlərinin təsviri görkəmli sənətkarların, yazıçıların, maarifpərvərlərin diqqət mərkəzində olmuşdur.

Əmək fəaliyyəti uşaqları, yeniyetmələri meşşanlıq, xudbinlik, xüsusi mülkiyyətçilik əhval ruhiyyəsindən uzaqlaşdırır, onlarda işgüzarlıq, gümrahlıq və s. kimi əxlaqi sifətlər yaradır və fiziki kamillik tərbiyə edir. Buna görə də uşaqların əxlaqi keyfiyyətlərinin əsasında əməyə şüurlu münasibət durur.

Kərpickəsən kişinin dastanı

Müəllif:

Şam şəhərində xeyli qoca bir kişi vardı.
Pəri kimi, cin kimi camaatdan qaçardı.
Toxuyardı özünə yaşıl otlardan köynək,
O, ruzu qazanardı hər gün kərpic kəsərək.

Pəhləvanlar əlindən qalxan düşdüyü zaman,
Qəbirdə o kərpicdən qaldırardılar qalxan.
Hər ölüyə olurkən onun kərpici niqam,
Günahkar da olsaydı, ona yoxdu bir əzab.

Öz işinə məşgulkən bir gün o qoca kişi,
Fələyin öz əliylə bir daha artdı işi.
Birdən-birə bir gözəl oğlan göründü gözə,
Qocanın qarşısında durub başladı sözə:

Oğlan:

Mən heyranam, doğrusu sənin düşgünlüyünə.
Bu saman, bu palçıq, bu qədər işləmək nə?
Torpağın qalxanına qılinc vurma bu qədər,
Qalx ki, səndən bir qarın çörək əsirgəməzlər.

Bu kərpicin qəlibi yansın deyə oda at!
Başqa bir sənət tapıb, işlə murada çat!
Nə vaxtadək zəhmətlə daş-kəsək əzəcəksən?
Sudan, palçıqdan əldə nə hasil edəcəksən?

Qocasan, tut özünü ahillərə bərabər,
Cavanların işini cavanlara da qaytar.

Müəllif:

Qoca dedi:
Cavansan belə cahillik etmə!
Əl çək acı sözlərdən mənə ağıl öyrətmə!

Qocalar kərpic kəsər, son günlərin yaşayar,
Əsirlər də hər zaman yük çəkər, yük daşıyar.
Onuncun öyrətdim ki, əlimi bir sənətə,
Bir gün sənə əl açıb düşməyim xəcalətə.

Mən bir kəsə deyiləm xəzinədən ötrü möhtac,
Əlimin zəhməti ilə toxdur gözüm, deyil ac.
Məni bu zuru üçün bəsdir danladın, bəsdir,
Düşünsən bilərsən ki, dediklərin əbəsdir.

Müəllif:

Gözəl oğlan sarsıldı qocanın bu sözündən,
Orda durmadı getdi, yaş axıdıb gözündən.
Dünya görmüş adamdı söylədiyim bu qoca,
Öz işiylə hamının gözündə oldu uca.

Döymə bu dünyanın hey qarısını Nizami!
Döyürsənsə, dinin döy qarısını Nizami!
Quruda, dənizdə kim çəksə zəhmət,
Balıqdan dürt olar, ölkədən sərvət.

yaxud:

Bir xaraba görsən qurmağa tələs.
Məsləhət belədir əməyin itməz.

Nizami Gəncəvi yaradıcılığında əməyə çağırış hər an
hiss olunur. Onun IV siniflər üçün oxu dərslində əməyə

məhəbbət oyadan “Sirlər Xəzinəsi” poemasında çox gözəl bir hissə verilmişdir.

... İpək yetirməklə iki cins qurd var
Ziddir, od su kimi həmişə onlar
Biri baramanı toxuyur bir-bir,
O biri kamanla ipək məhv edir.
Pətəkdə iki cür arı var müdam
Neçə pərvanəni tələf edir şam.
Biri yem daşıyır, hey axşam səhər.
O biri gizləncə o yemdən yeyər.
Bal verən arının bircəsi yəqin
Yüzündən yaxşıdır bal yeyənlərin.

Əməksiz insan irəliyə doğru hərəkət edə bilməz. O, bir yerdə dayana bilməz, o geri getməlidir. İnsanın bədəni, ürəyi və ağılı əmək tələb edir. Həyatda şəxsi əmək olmazsa, o zaman insan həqiqi yolunu itirmiş olur...

Əmək insanın fiziki və ruhi təbiətinin, təklikdə və cəmiyyət içərisindəki həyatının təkmilləşdirici qanunu, onun fiziki, əxlaqi və zehni təkmilləşməsinin zəruri şərti, onun insanlıq ləyaqətinin, azadlığının və nəhayət peşə və xoşbəxtliyinin zəruri şərtidir. Alimlərdən biri demişdir ki, əməyi sevmək lazımdır. Nəinki sevmək, eyni zamanda əməyə sədaqətlə yanaşmaq və bunu da möhkəm yadda saxlamaq lazımdır ki, əgər bir adam yaşayır, yeyib dolanır və işləmirsə deməli, özgə əməyinin bəhrəsini yeyir”. Əmək oyun və əyləncə deyildir, o həmişə ciddi və ağırdır.... Əmək insanın həyatında o qədər böyük və əhəmiyyətlidir ki, bunsuz insan bütün qiymətini, ləyaqətini itirmiş olur. Əmək nəinki insanın inkişafı üçün zəruri şərttdir, həm də ona nail olduğu ləyaqətin dərəcəsini mühafizə etmək üçün lazımdır. Əmək vasitəsi ilə insan öz arzu və

istəyinə müvafiq şərait yarada bilər.

Nizami Gəncəvinin vətən haqqında, vətənə məhəbbət hissləri aşılayan, uşaqları mübarizəyə səsləyən şeirləri var. Məsələn: III sinif oxu dərsliyində - “Zülmə qatlaşmaq” adlı şeiri bu baxımdan maraqlıdır:

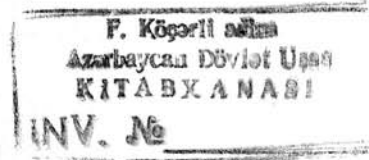
Neçin alçaqlara boyun əyirsən?
Oyuncaq olursan namərdlərə sən?
Qəlbi yumşaqlığı bir yolluq unut,
Çiyinini dağ kimi ucalıqda tut!

Zəiflik ürəyə ağırlar salar,
Zülmə dözənlərin sonu olar xar,
İnsanı sarsıdar göz yaşı, nalə,
Ah, çəkib, of çəkib yetməz kəmalə!

Əxlaq tərbiyəsi.

Əxlaqlı olmaq insanın həqiqi, tam inkişaf etmiş sağlam təbiətidir. Əxlaqlı adam ancaq o adamdır ki, o, insan sədətinin özünün yeganə, dəyişməz və şərtsiz prinsipi və meyarı hesab edir. Ancaq özü üçün var olduğunu düşünən insanın əxlaq məsələsi – boş bir uydurmadır.

105025

Oğlum Məhəmmədə nəsihət

3-cü sinif Oxu kitabı

Qəflətdə oynama qeyrət vaxtıdır,
İndi hünər vaxtı, şöhrət vaxtıdır.
Ucalmaq istəsən bir kamala çat,
Kamala ehtiram göstərər həyat.

Uşaqkən əslini sorsalar bir az,
Ağac bar verəndə cinsi sorulmaz
Elə ki, böyüdün, belədir qayda,
Atanın adından sənə nə fayda?

Sən aslanlar kimi keç cəbhələrdən,
Yalnız hünərinin balası ol sən!
Səadət kamalla yetişir başa,
Xalqa hörmət elə, ədəblə yaşa.

Başına əfsanə düşdüyü zaman
Allah qorxusunu unutma bir an,
Öz adına layiq işlər gör ki, sən
Axırda utanma xəcalətindən.

Oğul sözlərimə yaxşı qulaq as!
Ata nəsihəti faydasız olmaz.
Bir elmi öyrənmək istədikdə sən
Çalış ki, hər şeyi kamil biləsən.

Kamil bir palançı olsa da insan,
Yaxşıdır yarımçıq papaqcılıqdan.
Məndən söyləməkdir, səndən eşitmək,
Bir insan əliboş gəzməsin gərək.

Qüvvət elmədir, başqa cür heç kəs,
Heç kəsə üstünlük eyləyə bilməz.
Oğul sözlərimə yaxşı qulaq as!
Ata nəsihəti faydasız olmaz.

Bir elmi öyrənmək istədikdə sən
Çalış ki, hər şeyi kamil biləsən
Kamil bir palançı olsa da insan,
Yaxşıdır yarımçıq papaqcılıqdan.

Məndən söyləməkdir, səndən eşitmək,
Bir insan əliboş gəzməsin gərək.
Qüvvət elmədir, başqa cür heç kəs,
Heç kəsə üstünlük eyləyə bilməz.

Hər uca rütbədən biliniz, fəqət,
Alimin rütbəsi ucadır əlbət.

N.Gəncəvi

N.Gəncəvi öz əsərləri ilə insan əxlaqında və onun davranışında müşahidə etdiyi kobudluğu, zorakılığı, paxıllığı, xəsisliyi, şöhrətpərəstliyi, cəhaləti, lovğalığı, tamahkarlığı, acgözlüyü, fitnəkarlığı, böhtançılığını, eqoizmi, avaralığı, tənbelliyi, yaltaqlığı, ikiüzlüklüyü, qorxaqlığı, xəyanəti, sədaqətsizliyi, nəzakətsizliyi, axmaqlığı, dargözlüyü, yalançılığını və digər bu kimi nöqsanları kəskin və amansız tənqid etməklə yanaşı doğruluğu, düzlüyü, vicdanlılıq, gözəllik, iffət, mənəvi paklıq, əməli saleh olmaq, nəfsi cilovlamaq, səmimilik, təvazökarlıq, qonaqpərvərlik, halallıq, doğruluq, həyalılıq, sadəlik, düzlük, vəfəllik, mehribanlıq kimi müsbət keyfiyyətləri aşılamağa çalışmışdır.

Nizami və şifahi xalq ədəbiyyatı

Nizami yaradıcılığın məzmun və forma zənginliyini, nikbinlik və xəlqiliyini qidalandıran mənbələrdən biri şifahi xalq ədəbiyyatıdır. Dahi şair bir tərəfdən özünə qədərki Qərb və Şərq elmindən, ərəb, fars və azərbaycan dillərində yaranan yazılı ədəbiyyatdan, başqa bir tərəfdən isə şifahi xalq yaradıcılığın rəngarəng nümunələrindən bəhrələnmişdir. Onun əsərlərindən xalq ədəbiyyatından müxtəlif formalarda istifadə olunur. Bəzi hallarda bu istifadə mövzu və süjet məsələləri ilə bağlı olur. Bəzən şair bu fikri, mətləbi daha güclü şəkildə ifadə etmək məqsədi ilə xalq yaradıcılığından gələn bir hadisəni, faktı xatırlama yolu ilə gedir, bəzi vaxtlarda isə bir atalar sözü, bir məsəl yaxud əfsanə və rəvayət əsərin fikir axınına daxil edilərək mənanı daha da gücləndirir.

Nizami Azərbaycan şifahi xalq ədəbiyyatı ilə yanaşı başqa xalqların folklor nümunələrindən də faydalanmışdır. Onun əsərlərində ərəb, iran, hind, yunan şifahi xalq ədəbiyyatından istifadə edildiyi yaxşı məlumdur. Şair "Xosrov və Şirin" poemasında daha çox Azərbaycan şifahi xalq ədəbiyyatından bəhrələnsə də, burada hind xalq ədəbiyyatının məşhur nümunələri olan "Kəlilə və Dimə"-dən istifadə etdiyini də nəzərə çatdırır. "Leyli və Məcnun" poemasında ərəb şifahi xalq ədəbiyyatından istifadə daha qabarıq görünür.

Nizami xalq yaradıcılığına onları öz əsərinə gətirmək xatirinə deyil, fikir və düşüncələrini daha dolğun, canlı və təbii demək, göstərmək xatirinə müraciət edir. Azərbaycan və başqa Şərq xalqlarının zəngin folklor yaradıcılığı onun əsərlərinə müxtəlif formalarda daxil olaraq onlara təkrar olunmaz bir gözəllik vermişdir. Bu əsərlərdə Şərqi "Min bir gecə", "Sindbadnamə", "Tutinamə", "Yusif və Züleyxa" kimi şifahi

xalq yaradıcılığı nümunələri ilə yanaşı, Azərbaycan folklorunun "Kitabi-Dədə Qorqud" kimi ölməz abidələri dərin izlər buraxmışdır.

Nizami əsərlərində tez-tez müdrik çoban sürətlərinin yaradılması da şairin əməkçi insana yüksək münasibətinin nəticəsidir. Şair tez-tez hikmətli xalq ifadələrindən, atalar sözlərindən, məsəllərdən nümunələr gətirir, bu yolla fikrini daha güclü ifadə etməyə çalışır. Onun poemalarında:

"İt də getdi, ip də getdi",

"Xarabadan tüstü çıxmaz",

"Dil ətdəndir, qılinc dəmirdən",

"Axtaran tapar",

"Yağışdan çıxdıq yağmura düşdük",

"Nə şiş yansın, nə kabab",

"Vaxtsiz banlayan xoruzun başını kəsərlər",

"Heç kəs ayranına turş deməz",

"Dama-dama göl olar" və s. bu kimi külli miqdarda xalq atalar sözlərinə rast gəlirik. Nizami atalar sözlərini ya olduğu kimi işlədir, yaxud konkret mətnin tələbi ilə azca dəyişdirir. Şair xalq yaradıcılığının bu kiçik, lakin çoxmənalı nümunələrindən elə yerində istifadə edir ki, onların vasitəsi ilə ən mühüm fikirlər, qənaətlər ifadə olunur. "İsgəndərnamə" poemasında Nüşabənin dili ilə deyilən "Aslanın erkəyi, dişisi olmaz" atalar sözünü yada salaq. Nizami həmin atalar sözünü yerində işlətməklə öz dərin humanizmini bildirir, qadınla kişi arasında ağıl, hünər, qəhrəmanlıq baxımından fərq qoymadığını nəzərə çatdırır. Azərbaycan hökmdarı Nüşabənin bir hökmdar kimi İsgəndərdən qətiyyənlə əskik olmadığını deyir. Onun dərin hikmət dolu fikirləri çox yerdə xalq hikmətini, xalq atalar sözü və məsəllərini xatırladır. Çox vaxt Nizami yaradıcılığının məhsulu olan hikmətli ifadələrlə xalq yaradıcı-

lığundan gələn hikmətlər arasındakı sərhədi müəyyənləşdir-
mək mümkün olmur. Bu keyfiyyət özü də Nizamiyə şifahi
xalq ədəbiyyatından gəlir, onun nəcib ənənələri ilə bağlıdır.
Şifahi xalq ədəbiyyatı Nizami yaradıcılığına təsir etdiyi, onu
mövzu, fikir və sənətkarlıq baxımından qidalandırdığı kimi,
Nizami poeziyası özü də xalq yaradıcılığına güclü təsir gös-
tərmiş, ona yeni-yeni fikirlər, mövzular vermişdir.

Payız yetişəndə

Əsdi xəzan yeli, payız yetişdi,
Bağların əhvalı tamam dəyişdi.
Küləklər taladı bağcanı, bağı,
Söndü al güllərin yanar çırağı.
Arxlar kənarında otlar sapsarı,
Töküldü reyhanın şux yarpaqları.
Sanki ağacılıqda odlar qalandı,
Əlvan yarpaqları alışdı, yandı.
Oxuyan quşlarda lal olmuş çoxdan,
Yelin ayağına dolaşır xəzan
Güllərin yerini tikanlar almış,
Yarpaqsız, meyvəsiz bağlar boş qalmış.

N.Gəncəvi

“Qış gələndə”

3-cü sinif Oxu kitabı

Fəsillər içində qız gələn zaman
Narın yağış yağır, səhər yerə buluddan
Tozdan xəstələnmiş dünyaya fələk
Sanki dərman verər rəhmə gələrək!
Geniş səmaların sərin şəbnəmi
Qurtarar istidən bütün aləmi.
Susamış otlara bağçada, bağda
Xırdaca buzlardan pay verər şaxta
Hamıya bəxşislər paylayan bağlar
Tamam müflis olub, möhnətdə qalar.
Qaynayır kəndlinin evində küplər,
Kəndlilər kətan yox, yun paltar geyər.
Ceyran göbəyindən müşk saçılar,
Kabablı, noğullu süfrə açılar.

N. Gəncəvi

Zülmə qatlaşmaq

1 – 4 S/x oxu kitabı. İ.Tapdıq, Oqtay Hüseynli

Yamanlıq etməkdən uzaq ol, uzaq,
Pisliyin əvəzi pislik olacaq
Neçin alçaqlara boyun əyirsən?
Oyuncaq olursan namərdlərə sən?
Qəlbi yumşaqlığı bir yolluq unut,
Çiyinini dağ kimi ucalıqda tut!
Zəiflik ürəyə ağırlar salar,
Zülmə dözənlərin sonu olar xar,
İnsanı sarsıdar göz yaşı, nalə,
Ah, çəkib, of çəkib yetməz kəmalə!

3-cü sinif Oxu kitabı

Yaz

3-cü sinif Oxu kitabı

Səfalı bir gündə, bahar çağında
Əylənmək gözəldir ellər bağında
Bənövşə gətirsə bahardan soraq,
Nərgiz əllərində qaldırar çıraq.
Güllər büsat qurar çaylar boyunca,
Şirindil bülbüllər otə doyunca
Çöllərdə ceyranlar başlayar rəqsə,
Ceyran balaları verə səs-səsə
Çiçəklər açıla, güllər boy ata,
Düzləri maralın səsi oyada.

Yadda saxlayın!

Çox danışmaqdan çəkinin. Çox danışmaq zehnin zəifliyi və ağılsızlıq əlamətidir.

Qısa danışmaq əbədilik əlamətidir.

Alçaqdan danışmaqla dinləyəni yormağ yaxşı deyil.

Başqası danışarkən sözünü kəsmək məsləhət görülməz.

Sənə aid olmayan söhbətə qarışma.

Ucalmaq istəsən bir amala çat,
Kamala ehtiram göstərir həyat.

Biri pislilik etmiş olarsa sənə
Sən yaxşılıq etsən bir özgəsinə
Onu da, bunu da yad etmə əsla;
Dilini həmişə yamandan saxla.

Dünyanın işini yaxşı düşün sən,
Nə əksən, onu da sən biçəcəksən.
Yaxşı iş də görsən, pis iş də, inan,
Unutmaz onları bu qoca dövran.

Mədəsi ac olan işsiz bir köpək
Boş-boş oturmaqla taparmı çörək?
Bu dünya, səsi ilə, səsləşənindir
Dövranla düz gəlsən, dövran sənindir.

Boş bekar oturma heç yerdə bir an,
Barı əl-qolunu oynat yalandan
Heç yerdə qəflətdə gəl tutma qərar,
Hərdən bir bağırıb hay-küy də qopar.

İnsanla yaşayan mərddir, kişidir,
Kimsəni sevməmək namərd işidir.
Otlara yaraşar başını əymək,
İnsanın başı isə ucada gərək.

İnsan zəkası, bacarığı haqqında

İnsan zəkası təbiət və cəmiyyətin inkişaf qanunlarına,
həyatın sirli mənalına getdikcə daha çox yol açır.

İnsanın bacarmadığı şey yoxdur.

Adam yüksələndə əhdini pozmaz.

Kimsə tək başına dünyanı udmaz,
Yalnız bir insanın şahlığı tutmaz.

İnsanla yaşayan mərddir, kişidir,
Kimsəni sevməmək namərd işidir.

Əgər insansansa, insanlığı sev.
Cavan hər nə etsə də ayıb tutulmaz ona,
Min bir ayıb tutular qocalıqda insana.

Gözəl həyat haqqında

Gözəl bir həyat qur, şən yaşa hər an,
Kimsəyə dəyməsin səndən bir ziyan.

Torpağa mərhəmət xeyirdir, inan,
Lütf etsən gül verər, zülm etsən tikan.

İnsan sağlam olar az-az yeməkdən,
Uzun ömr eləməz əsla çox yeyən.

Həyalı söz danış, öyrənib səndən,
Həyalı danışsın səni dinləyən.

Ağıllı bir işdir yumşaq danışmaq,
Kobudluq axmağa yaraşar ancaq.

Ağıl haqqında

Bəllidir baş kasası ağıla yurd olduğundan,
Hər köhnə bir beyni, qəbul etməz hər zaman

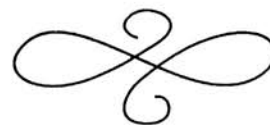
Ağıllı adamdır dünyada o kəs,
Gözü görməyəni heç qəbul etməz

Ağıllı adam özündən güclüyə meydan oxumaz.

Əlbət ki, ağıllı bir qulaq asan,
Yaxşıdır həmişə yüz şüursuzdan.

Aqıl o kəsdir ki, vəfadar ola.

İnsana arxadır onun kamalı,
Ağıldır hər kəsin dövləti, malı

Söz haqqında

Söz gözəl olursa olsun, nə qədər,
Pis əda o sözü tamam məhv edər.

İnci tək sözlər seç, az danış, az din,
Qoy az sözlərinlə dünya bəzənsin

Dilin damaq altında qalması məsləhətdir,
Qılınca qında qalmaq bir bəzəkdir, ziynətdir.

Az sözün inci tək mənası solmaz,
Çox sözün kərpic tək qiyməti olmaz.

Əmək, zəhmət haqqında

Bacarsan hamının yükünü sən çək,
İnsana ən böyük şərəfdir əmək,
Sən də əldən düşüb yorulsan əgər,
Sənin də yükünü bütün el çəkər.

Çalış öz xalqının işinə yara
Geysin əməlinlə dünya zər-xara
Quruda, dənizdə kim çəksə zəhmət,
Balıqdan dürr olar ölkədən sərvət.

Səadət kamalla yetişir başa
Xalqa hörmət eylə, ədəblə yaşa.

Tək uçan kəkliyi qızıl quş yeyər.

Papaqsız eyləyər güvənmək başı
Təkəbbürlü gəzmə, bu işdən əl çək.

Öz qəbiləsinə asi olan şəxs
Onunla bir yerdə yaşaya bilməz.

Vətənpərvərlik, yaxşılıq, xeyirxahlıq haqqında

Yamanlıq etməkdən uzaq ol uzaq
Pisliyin əvəzi pislilik qalacaq.
Bəla görəcəksən pislilik etdinsə
Əvəz verəcəkdir dünya hər kəsə.

İtə qurd silahı verilsə artıq
Başını qaldırıb edər aslanlıq.
Eşşəyin cəvahir olsa da yükü
Yenə də eşşəkdir, parıldar tükü.

Quyuya salsan da yaxşılığı bil
Yenə qayıdacaq o itən deyil.
Əziyyət verərsən, cəfa görərsən
Mehribanlıq etsən, səfa sürərsən.

Yaxşı adamların göz yum eybinə
Yaxşı şey öyrətməz yaman göz sənə
Yamanlıq etməkdən uzaq ol, uzaq
Pisliyin əvəzi pislilik olacaq.

Eşitməmişəm mi bu məşhur sözü,
"Quyu qazan adam düşəcək özü".
Yaxşılıq etməsən əgər insana
Böyüklik şərəfi verilməz sənə.

Bir kəsin dadına istəsən çatmaq
O zaman ləngimə tələs sən ancaq.
Çalış ki, kirpiyin olsun almaz tək.
Ayıq ol, ölkənin keşiyini çək!

Belə məsəl çəkmiş aqıl bir insan:
"Qurd girməz sürüyə yatmasa çoban!"
Çalış öz xalqının işinə yara,
Geysin əmələndən dünya zərxara.

Hünər ardınca qaç, xalqına hünər saç,
Qapılar bağlama, ər ol, qapı aç.
Düşmən silahlansa qarşında əgər,
Sən də qılınc vurub qüvvəni göstər.

Lakin, silah töksə qarşında düşmən,
O miskin düşmənlə gəl vuruşma sən.
Xidmət etmək sayılır kişilikdən nişana,
Xalqına xidmət etmək bir şərəfdir insana.

Həmişə dünyada yaxşılıq axtar,
Yaxşı ad almaqla əbədiyyət var,
Yaxşı ad almışla, yaxşı ol müdam,
Yoxsa, axır özün olarsan bədnam.

Xoşbəxtlik haqqında

Yalnız o kəslər xoşbəxtidir ki, öz çörəyini dostlarla yeyirlər.

Dostluq haqqında

Bir olsa yoldaşın, dostun əməli
Daşdan su çıxardar onların əli
Nifaq olan yerdə fəlakət də var
Səadət günəşi birlikdən doğar.

Paxıllıq eyləsə dostuna hər kəs
Onun yoldaşlığı torpağa dəyməz.

Ağıllı adamlarla dostluq bağlasan
Bilik və mərifət alarsan ondan.

Çox gözəl olsa da eybi gizləmək
Dost dostun eybini örtməsin gərək

Qəm, qorxu gətirsə də ağıllı düşmən cana
Mərifətsiz bir dostdan çox yaxşıdır insana.

Təmiz ad haqqında

Əlaltı olma bir əlaltı şəxsə

Mərdə təmiz bir ad candan əzizdir,
Ləkəli qalmaqdan ölüm gözəldir.

Bir şey ki, öləndən düşməyə qalar,
Onu bəsləməyin nə mənası var?

Düzlük, doğruluq haqqında

Doğruluq edən kəs, doğru işlərindən ziyan görməz

Borc haqqında

İş bərkə düşəndə bədbin olma sən.

Borca elə giriş ki, tez qaytara biləsən.

Susmaq çox yaxşıdır, boş danışmaqdan
Susmaqdan olmayıb heç kəs peşiman.

Vicdan haqqında

Dəmiri ayna tək parlardan insan,
Pası silməlidir öz vicdanından.

Nalayıq danışan şəxslərə hər zaman sükutla müqavilə et

Gənclik, həyat haqqında

Həyat aləmidir hər şeydən üstün,
Cavanlıq görünür ən qiymətli gün
Həyatdan yaxşı şey dünyada nədir?
Gənclikdən gözəl şey bir əfsanədir.

Kasıb və kasıbçılıq haqqında

Təşəkkür kasıbın xəzinəsidir.

Kasıb və səxavətli olmaq, təkrar bədbəxtlikdir.

Təkəbbürlü baxma yoxsula zinhar
Onun da özünün bir cəlalı var

Əlində yumşalsa dəmir, bunu bil,
Tədbirlə yumşalar, hiddətlə deyil

Tərbiyə haqqında

Əvvəl əyri bitən bir cavan bidaq,
Zənn etmə, qocalsa düzgün olacaq.
Üzdə deyilməyən bir sözü heç kəs,
Bizlərdə qaydadır, dalda da deməz.

Heç kəsi kin ilə etmə yerindən.

Həqiqət haqqında

Sönükdür hər zaman yalan xəyallar
Yalnız həqiqətdə ölməz qüvvə var

Dərd, qəm haqqında

Ağlamaq yalnız qüssənin
Gücünü yüngülləşdirməkdir.

Özünü şad göstər, heç qəmgin olma,
Gizli dərdin olsa, zahirdə sevin.

Zəruriyyət olmadan, mühakiməsiz,
kimsəyə inanma

Sağlamlıq haqqında

Bədən sağlam olsa, saf olar söz də

Qayıtma palçığa batdığın yolla.

Düşmənçilik haqqında

Kiçik düşmən ən böyük bələdir, bunu bil
Böyük xətdir, xəbər tutmayıb, olasan qafil
Mərhəmət umulmaz düşməndən bir an.

Müharibə haqqında

Düşmənçilik silinsin, dostluq var olsun
Bu dünya durduqca bərqərar olsun.

Düşməni zəif hesab etmək ağılsızlıqdır.

Dünyanı namusla olur saxlamaq.
Onunla ucalır Dövlət və Bayraq.

Böyüklə vuruşda insan ad alar.
Alçaqla vuruşan özü alçalar.

Qan ilə islanmış zülmkar başdan,
Şübhə yox, yaxşıdır başsız bir insan.

Qardaşın qanını alma qardaşdan.
Tamam ayrı şeydir çünki südlə qan.

Hər kəs ki, zülm üçün qılıncı aldı.
Qan tökən, şir kimi pəncəsiz qaldı

Vurub yıxmaqla deyil ağıllılıq, unutma.
Gücünü ədalətdən heç zaman uca tutma.

Sülh haqqında

Kin ilə sülh ilə sınıanmış cahan
Sülhdən xeyir olmuş, kindənsə ziyan

Kim ki, xalqı bir gecə əqli şad etdi,
O, demək sabahkı evini abad etdi.

Döyüşdən yaxşıdır, barışıq, şəfqət,
Biri dərd gətirir, biri səadət

Atəşi üfürsə alışıb yanar,
Suya bassan söner, onu aşkar.

Nizami və Gəncə əmiri

Rəvayətə görə, bir gün Nizami Gəncəvi ilə Gəncə Əmiri ova çıxırlar. Çox gəzib dolaşdıqdan sonra gəlib bir xarabalığa çatırlar. Onlar burada üç quru kəlləyə baxıb düşüncələrə dalırlar. Əmir çevrilib Nizamiyə deyir:

- Nizami, əgər sən həqiqətən, sirləri açə bilirsənsə, bu kəllə sahiblərinin necə adam olduqlarını söylə.

Nizami xeyli fikirləşdikdən sonra yerdən bir çubuq götürüb kəllələrin birinə yaxınlaşır. O, çubuğu kəllənin qulağına toxunduraraq kimi, çubuq sürüşüb kəllənin o bir qulağından çıxır. Sonra o biri kəlləyə yaxınlaşıb çubuğu qulağına taxmağa çalışır, lakin içəri daxil ola bilmir, elə bil daşa dirənir. Növbə üçüncü kəlləyə çatır. Nizami bayaqkı hərəkətləri təkrar edir. Kəllə çubuğu qəbul edir, amma buraxmır.

Hər şey şairə aydın olur.

Üzünü Əmirə tutub kəllə sahiblərinin necə adam olduğunu izah edir.

- Əmir sağ olsun, çubuq birinci kəllənin bu qulağından girib dərhal o biri qulağından çıxdı. O kəllə sahibi ömrü boyu gördüklərini, eşitdiklərini bu qulaqdan alıb, o biri qulaqdan ötürüb. Deməli, bu kəllə sahibi dünyadan bixəbər köçüb. Gördüyünüz kimi, ikinci kəllənin gen qulağına nə qədər çalışdımsa, nazik çubuğu sala bilmədim. Bunun beyninə söz girməyib. Quru daş parçası kimi atılıb bir küncdə qalıb. Bax, üçüncü kəllə adamı heyrətə gətirir. Bənzərindən o saat ağıllı adamın kəlləsinə oxşayır. Çubuğu tutub saxlayan bu kəllədə həyatın bütün keşməkeşləri iz salıb, həkk olunub.

Nizamının ağıllı hərəkətlərini və sözlərini diqqətlə izləyən Əmir nəhər sənətkarın biliyinə bir daha heyran olur.

Şah və xidmətçi

Biri vardı, biri yoxdu, bir zalım şah vardı. Şah nəinki xalqa, hətta ətrafındakı adamlara qarşı da çox qəddar idi. Ən kiçik nöqsanı da bağışlamazdı. O, sarayda bir dəstə köpək saxladır. Köpəklər pələng kimi güclü idilər. Bir dəfə yapışmaqla dəvənin boynunu üzərdilər. Şahın kimə acığı tutsaydı, onu itlərə atdırardı.

Şahın cavan bir xidmətçisi də vardı. Bu cavan öz ağılı, Kamalı ilə başqalarından fərqlənirdi. Şahın qəddarlığını bildiyinə görə, başa düşürdü ki, bir gün qəzəblənib, onu da itlərə yem edə bilər. Buna görə də hər dəfə itlərin yanına gələndə özü ilə bir şaqqa ət gətirər və köpəklərə atardı. Bu səbəbdən o, itlərlə dostlaşmışdı.

Günlərin birində şahın xidmətçiyə acığı tutdu. Cəlladı çağırtdırıb əmr etdi ki, onu itlərə atsın. Cəllad gəncin əl-qolunu bağlayıb apardı.

İtlər əvvəlcə cavan oğlana hücum etdilər. Amma onu tanıyan kimi dayandılar, boyunlarını büküb, quyruqlarını bulaya-bulaya xidmətçini dövrəyə aldılar. Elə bil, onu şahın zülmündən qorumaq istəyirdilər.

Səhər açılanda şah tutduğu işdən peşman oldu. Əyanlara dedi:

- O cavanı nahaq yerə itlərə atdırdım. Gedin, görün sağdır, ya ölmüşdür?

İtlərə baxan tövşüyə-tövşüyə şahın yanına gəlib dedi:

- Şah sağ olsun, qəribə sirdir, oğlan salamatdır!

- Şah əmr etdi:

- Onu yanıma gətirin!

Gənci saraya gətirdilər. Şah gözlərinə inanmadı. Təəcübə soruşdu:

- Ey cavan, söylə, bu nə sirdir? İtlərin iti dişlərindən necə xilas olmusan?

Oğlan cavab verdi:

- Sənin xasiyyətinə bələd idim. Bilirdim ki, bir gün mən də sənin qəzəbinə düşər olacağam. Ona görə hər gün itlərə ət atdım. Onlar yaxşılığımı itirmədilər. Amma şah sağ olsun, sənə on il qulluq etdim, axırda qismətim itlərə atılmaq oldu. Mən sədaqəti səndə deyil, itlərdə gördüm. İt bilən hörməti sən ayaqladın. İtə bir sümük atsan, səninlə dost olar. Namərd adama canını qurban etsən belə, yenə qədir-qiyətini bilməz.

Yaradıcılığı

1. N.Gəncəvi həm epik, həm də lirik növdə yazmışdır.
2. Bizə gəlib çatan əsərləri ancaq fars dilindədir.
3. Ədəbiyyatımızda ilk dəfə "Xəmsə" ("Beşlik") yaratmışdır.
4. Yalnız əruz vəznində yazıb yaratmışdır.
5. Onun zəngin irsindən bizə 6 qəsidə, 120 qəzəl, 30 rübai və "Xəmsə"si gəlib çatmışdır.
6. Poemaların əvvəlində oğlu Məhəmmədə 7-14-21 yaşlarında nəsihət yazmışdır.
7. XII yüzilliyin ən böyük nümayəndələrindən olan Nizaminin qəzəllərini başlıca olaraq, dünyəvilik, real eşqin tərənnümü fərqləndirir.

İstifadə olunan ədəbiyyat

1-ci sinif "Ana dili" dərslisi. Nizami Cəfərov, Rafiq Yusifoğlu, Rəhilə Soltanqızı, Zülfiyyə Veysova, Aygün Məcidova, Sevda Adıgözəlova, Eldar Əliyev.

2-ci sinif "Oxu dərslisi" Yəhya Kərimov.

3-cü sinif "Oxu dərslisi" Yəhya Kərimov.

4-cü sinif "Oxu dərslisi" Nurəddin Kazımov.

1-ci sinif "Ana sözü" dərslisi Bilal Həsənli, Əsgər Quliyev.

2-ci sinif "Ana sözü" dərslisi Bilal Həsənli, Əsgər Quliyev.

3-cü sinif "Ana sözü" dərslisi Bilal Həsənli, Əsgər Quliyev.

4-cü sinif "Ana sözü" dərslisi Bilal Həsənli, Əsgər Quliyev.

1-4-cü sinif "Sinifdən xaric oxu dərslisi" İlyas Tapdıq, Oqtay Hüseynli.

MÜNDƏRİCAT

Ön söz	3
Nizaminin həyat və yaradıcılığı	4
Şairin lirikası.....	8
Nizami yaradıcılığında "humanizm və vətənpərvərlik"	10
İbtidai sinif dərsliklərindəki N.Gəncəvinin bədii əsər nümunələrinin tərbiyəvi əhəmiyyəti.	12
Nizami və şifahi xalq ədəbiyyatı.....	20
Nizami və Gəncə əmiri	42
Şah və xidmətçi.....	43
Yaradıcılığı.....	45
Ədəbiyyat	46

Çapa imzalanmış 02.12.2010. Sifariş № 352.
Kağız formatı 60×84^{1/16}. Nəşr şərti 3 ç.v.
Sayı 200. Qiyməti müqavilə yolu ilə.

Kitab «ADİLOĞLU» nəşriyyatında
nəşrə hazırlanmış və çap edilmişdir.
Ünvan: Bakı şəh., Şerifzadə küç., 202
Tel.: 418-68-25; 433-00-43
Web: www.adiloglu.az;
E-mail: adiloglu2000@gmail.com

4m

99123

Ar $\frac{2010}{2694}$